

Matuszewska, Bożena

"Ciechanów w latach Drugiej Rzeczypospolitej", Dariusz Piotrowicz, Ciechanów 1998 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 12, 263-265

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Dariusz Piotrowicz, *Ciechanów w latach drugiej Rzeczypospolitej, Ciechanów 1998, ss. 226, Towarzystwo Miłośników Ziemi Ciechanowskiej*

Od kilku lat obserwuje się intensyfikację badań naukowych nad dziejami miast północno-mazowieckich. Jest to spowodowane w dużej mierze wzrostem społecznego zapotrzebowania na wszechstronną i rzetelną wiedzę o przeszłości własnego regionu. W ostatnim dziesięcioleciu ukazały się m.in. prace: J. Kazimierskiego, R. Kołodziejczyka, J. Szczepańskiego, *Dzieje miasta Pułtuska*, Warszawa-Pułtusk 1992 ss. 204; *Pułtusk. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*, t. 3, Warszawa-Pułtusk 1997 ss. 371; *Studia i materiały do dziejów Ziemi Zawkrzeńskiej*, t. 3, Mława 1996 ss. 197; *Płońsk i Ziemia Płońska w XIX i XX wieku na tle dziejów Mazowsza Północnego* pod red. A. Koseskiego i J. Szczepańskiego, Płońsk 1998 ss. 247.

Ciechanów, ważny ośrodek życia administracyjnego, gospodarczego i kulturalnego na Mazowszu, nie miał szczęścia do badaczy, którzy chcieliby zająć się jego dziejami. Jedyna, szeroko już znana monografia miasta pióra Stanisława Pazyry swym zasięgiem chronologicznym obejmuje okres do 1918 r.¹ Dalsze dzieje miasta były co prawda przedmiotem zainteresowania historyków regionalistów, ale brakowało syntetycznego opracowania historii miejscowości w okresie międzywojennym. Zadaniu temu próbuje sprostać Towarzystwo Miłośników Ziemi Ciechanowskiej — wydawca i Dariusz Piotrowicz — autor pracy *Ciechanów w latach drugiej Rzeczypospolitej*.

D. Piotrowicz jest nauczycielem historii, od lat publikującym artykuły w prasie regionalnej i periodykach naukowych z historii regionu. Niżej omawiana praca jest, jak pisze autor we wstępie (s. 7) „przeredagowaną wersją pracy magisterskiej”.

Książka została podzielona na siedem rozdziałów w układzie problemowo-chronologicznym. Całość zaopatrzone w wstęp i bibliografię. We wstępie autor wyjaśnił cel podjętego trudu badawczego, przedstawił stan badań nad dziejami miasta, omówił bazę archiwalną, źródła drukowane i prasowe (s. 4-7). Przeprowadzona kwerenda wykazała, że stan bazy archiwalnej do dziejów miasta jest bardzo skromny. Najbardziej owocne okazały się poszukiwania w byłym Centralnym Archiwum KC PZPR i Archiwum Państwowym m. st. Warszawy (s. 5).

Rozdział I (s. 9-32) poświęcony został odzyskiwaniu niepodległości, usuwaniu skutków I wojny światowej, gorączce życia politycznego spowodowanej m.in. pierwszymi wyborami do Sejmu Ustawodawczego 1919 r., wojnie polsko-bolszewickiej.

Czytelnik śledzący opis dramatycznych walk o Ciechanów w sierpniu 1920 r. nie dowiaduje się ostatecznie, kiedy nastąpiło zajęcie miasta przez Rosjan. Szkoda, ponieważ w literaturze dotyczącej tego okresu panują rozbieżności wokół tego faktu².

¹ Stanisław Pazyra, *Dzieje Ciechanowa i Ziemi Ciechanowskiej*, Ciechanów 1976.

² Historycy podają kilka dat zajęcia Ciechanowa przez bolszewików. Za datą 8 sierpnia opowiadają się m.in.: M. Gryzbowski, *Wojna polsko-rosyjska 1920 r. w Płocku i na Mazowszu. Studium historyczno-pastoralne*,

W rozdz. II *Rozwój przestrzenny i zabudowa miasta* (s. 33–41) autor podejmuje próbę prześledzenia przemian urbanistycznych. Zwraca uwagę na istniejące zabytki architektury, szerzej opisuje nowe obiekty architektoniczne. W okresie międzywojennym powstało szereg obiektów użyteczności publicznej, nastąpiło ożywienie w budownictwie mieszkaniowym. W mieście nadal jednak przeważała zabudowa drewniana (s. 34). Przez cały interesujący nas okres prowadzono modernizację ulic, układano nowe chodniki, głównie brukowe (s. 37). Końcowe karty rozdziału zostały przeznaczone na prezentację pomników i nekropoli ciechanowskich (s. 40–41).

Problematyka demograficzna miasta została zarysowana w rozdz. III (s. 44–69). Przytoczone przez autora dane statystyczne wskazują na stały wzrost ludności Ciechanowa, chociaż tempo przyrostu ludności było mniejsze od tempa ogólnego wzrostu Polski (s. 45). Przyrost ludności powodował pogorszenie warunków mieszkaniowych (s. 46). Analiza składu społeczno-zawodowego pozwoliła ustalić, że najliczniejszą grupę stanowili robotnicy. Drugą liczną grupę stanowiło drobnomieszczactwo.

Ludność miasta była zróżnicowana narodowościowo i wyznaniowo. Autor podkreślił rolę Kościoła w kształtowaniu światopoglądu i życiu mieszkańców miasta (s. 55–60). Sporo miejsca w rozdz. III przeznaczono na omówienie działalności organizacji syjonistycznych oraz wyborom do Rady Gminy Żydowskiej (s. 61–68).

Obszerne miejsce w pracy zajmuje kolejny rozdział omawiający życie gospodarcze miasta (s. 70–118). Brak surowców mineralnych powodował, że w Ciechanowie rozwinął się tylko przemysł rolno-spożywczy. Największymi zakładami przemysłowymi w mieście były: cukrownia, browar i mleczarnia. Wielokrotna ich modernizacja pozwalała podnieść zdolności produkcyjne, stan zatrudnienia i warunki pracy (s. 71–72). Rzemiosło zdominowane zostało przez społeczność żydowską (s. 74). Poważne miejsce w gospodarce miasta odgrywał handel prywatny i spółdzielczy (s. 76–78). Rzemiosło i handel stanowiły podłoże antagonizmów między społecznością polską i żydowską (s. 73, 81).

W okresie międzywojennym podjęto szereg ważnych inwestycji komunalnych zmierzających do podniesienia poziomu życia, estetyki i funkcjonowania miasta. Trudno jednak zgodzić się z tezą autora, że Ciechanów został wyposażony prawie we wszystkie urządzenia komunalne (s. 89). Wiadomo przecież, że nie ukończono rozpoczętej w 1936 r. budowy wodociągów i kanalizacji. Nie było sieci gazowej i ciepłowniczej. Największym osiągnięciem miasta, w dodatku przynoszącym spore dochody stała się elektrownia (s. 94–95). Poważnym problemem tamtych lat było stałe bezrobocie (s. 103). Jego skutki próbowano rozwiązać organizując roboty publiczne, opodatkowując lepiej sytuowanych mieszkańców.

Wszystkie najistotniejsze kwestie dotyczące problematyki oświaty i kultury przedstawiono w rozdz. V (s. 119–161). Za najważniejsze osiągnięcie ciechanowskiej oświaty autor uznał spadek analfabetyzmu (s. 119). Zwrócił uwagę na trudne warunki lokalowe szkolnictwa powszechnego (s. 119), zwalczanie analfabetyzmu wśród żołnierzy 11 pułku ułanów legionowych i szczególną rolę na tym polu Koła Białego Krzyża (s. 145).

Płock 1990, s. 129; A. Kociszewski, *Rola Ciechanowa w działaniach militarnych 1920 r.* [w:] *Wojna polsko-bolszewicka 1920 r. na Mazowszu*, Pułtusk 1996, s. 108; J. Szczepański, *Wojna 1920 roku na Mazowszu i Podlasiu*, Warszawa 1995, s. 151 i R. Juszkievicz, *Działania militarne na Mazowszu Północnym* [w:] *Wojna polsko-bolszewicka*, op. cit., s. 60 podają datę 9 VIII; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932, s. 356 podają datę 10 sierpnia.

W mieście kwitło życie kulturalne. Ukazywała się prasa lokalna a nawet pozycje książkowe z różnych dziedzin życia (s. 133-140). Pomyślnie rozwijał się amatorski ruch teatralny i muzyczny (s. 142-143).

Sporo miejsca poświęcono udziałowi 11 p. ułanów legionowych w życiu miasta (s. 144-145). Wydaje się, że weryfikacji wymagają podane przez autora daty wizyt Marszałka Józefa Piłsudskiego w pułku¹.

Życie polityczne miasta stało się przedmiotem rozważań w rozdz. VI (s. 162-209). Fluktuację sympatii politycznych ciechanowian możemy prześledzić na podstawie wyników wyborów do Sejmu. W wersji konstrukcyjnej zaproponowanej przez autora wyniki wyborów 1919 r. zostały przedstawione w rozdz. I (s. 15), stąd też czytelnik pragnący analizować podjętą problematykę musi odwoływać się do pierwszych stron pracy. Układ sił politycznych w mieście najłatwiej ocenić na podstawie wyborów samorządowych. Niestety materiały zaprezentowane w pracy umożliwiają jedynie zapoznanie się z wynikami wyborów w 1927 r. (s. 175) i agitacją przedwyborczą w 1934 r. (s. 203-204). Szeroko omówiono natomiast działalność partii komunistycznych (s. 165-180).

Atmosferę ostatnich miesięcy wolności przybliży VII rozdz. (s. 212-219). W obliczu zbliżającej się tragedii wrześniowej ciechanowianie wykazali się ogromnym patriotyzmem i ofiarnością. Probierzem uczuć patriotycznych mieszkańców stało się m.in. święto pułkowe z udziałem Naczelnego Wodza Edwarda Rydza-Śmigłego i 25-lecie „Czynu legionowego”. Wyjaśnienia wymaga podana przez autora data święta pułku. Wydaje się, że miało ono miejsce 18 kwietnia, a nie, jak podaje autor, 18 maja (s. 213)².

Z analizy rozdziałów monografii nasuwa się kilka refleksji o charakterze syntetyzującym. W rozdz. II odczuwa się niedostatek planu miasta lub próby rekonstrukcji układu przestrzennego. Zastrzeżenia może budzić konstrukcja pracy. Czytelnik jest chwilami znużony natłokiem informacji, zwłaszcza w bogatszych objętościowo partiach materiału. Zabrakło rysunku postaci. Brak informacji o ludziach ujemnie odbija się na nauce historii. Nie omówiono np. organizacji miejskiej.

Książka potwierdza ogólną prawdę, że nie można napisać dobrej pracy regionalnej bez dodatkowych badań instytucji, organizacji, grup społecznych niższego szczebla.

Brak indeksów, niestaranne przypisy bądź ich brak czynią z omawianej pozycji książkę popularnonaukową. Nie umniejsza to jednak jej wartości. Autor zebrał rozproszony, często nowy materiał źródłowy. Przybliżył przeszłość rodzinnego miasta jego mieszkańcom. Omawiana monografia będzie szczególnie przydatna w edukacji regionalnej młodego pokolenia ciechanowian.

Bożena Matuszewska

¹ J. Izdebski, *Rola garnizonu w życiu Ciechanowa w okresie międzywojennym* (w:) *Wies — chłopi — ruch ludowy na Północnym Mazowszu w XX wieku*, Ciechanów 1996, s. 172, datuje wizytę Marszałka na 1923 r.; R. Juskiewicz, *11 Pułk Ułanów Legionowych im. Marszałka Śmigłego Rydza*, Ciechanów 1998, s. 93 podaje: „Jak się wydaje po raz pierwszy na Święto Pułkowe przyjechał Marszałek Józef Piłsudski w dniu 26 IV 1924 r.”
² R. Juskiewicz, op. cit., s. 116 podaje datę 18 IV 1939 r.; J. Izdebski, op. cit., s. 172 pisze, że święto pułkowe w 1939 r. było wyjątkowo przesunięte na 19 V z powodu napiętych stosunków polsko-niemieckich.